

A magyar családnévanyag kontrasztív szempontú tipológiai-statisztikai vizsgálata*

1. A családnévrendszerek kutatása. Egy-egy nyelv, ország, tágabb közösség családnévanyaga – amint azt a témakör kutatásának szerteágazó mai nemzetközi szakirodalma, illetve gyakorlati felhasználásai jól példázzák – számos tanulság levonására adhat lehetőséget különböző szakterületek számára. Egy-egy ország családnévanyagának a számbavételére, e családnévanyag szerkezetének, területi tagolódásának és egyéb jellemzőinek a leírására ezért az európai országok jó részében komoly munkálatok folytak, illetve folynak. Az eredmények európai szintű összevetésben – nem meglepő módon – jelentős területi különbségeket mutatnak. E különbségek gyakran összefüggenek az országhatárokkal, s egyúttal az egyes nyelvek – illetőleg az azokat beszélő népesség – történeti földrajzi jelenlétével (vö. COLANTONIO et al. 2003: 787, CHESHIRE et al. 2011: 574–575), valamint az adott népesség egyéb jellemzőivel (l. például a nyelvileg rokon és egymással szomszédos Dánia és Németország családnévanyaga közti, jelentősnek látszó strukturális eltéréseket: SHOKHENMAYER 2016: 222, de 223 is).

Egy adott családnévanyag bizonyos jellegzetességei jobban megmutatkozhatnak, ha más családnévállományokkal összevetve vizsgáljuk azokat. Az európai családnévanyag átfogó igényű elemzése emellett – az egyetemes emberi szemléletre jellemző vonásokon túl – az európai népesség nyelvi, kulturális, területi, társadalmi és történeti sajátosságainak és tagolódásának jobb megismeréséhez is közelebb vezethet minket. A világ más régióira való kitekintés szintén számos tanulságot ígér. E célok eléréséhez azonban bizonyos feltételek teljesülésére is szükség van. Több országban is el kell végezni a megfelelő kutatásokat, minél reprezentatívabb névkorpuszok feldolgozására alapozva, és pedig hasonló metodológiával, hogy az eredmények jól egymás mellé állíthatók és összevethetők legyenek. Mindehhez széles körű nemzetközi együttműködésre és összehangolásra lenne szükség, az egyes családnévállományok feldolgozásához pedig az adott ország és nyelv kutatóinak részvételére, szakértelmére.

Ha az egy-egy ország egészére kiterjedő, átfogó felmérésen túl az országokon belüli regionális feldolgozások is rendelkezésre állnak, akkor szélesebb és árnyaltabb képet is kaphatunk. Nemzetközi kooperáció révén megismerhetővé válhatnak többek közt egy-egy ország tágabb környezetének – így a Kárpát-medencének –, egyúttal a különböző névtani kontaktusoknak a területei, s még tágabban akár az egész európai térség családnévanyaga, illetve annak mintázatai is. Mindezek egyrészt az egyes országokra, illetve nyelvekre vonatkozó reprezentatív összképhez, illetve egymáshoz lennének mérhetőek.

Az európai családnévanyag vizsgálata igazi európai kutatási téma, projekt lehetne, melyet a mai számítógépes technológia is hatékonyan támogatna. Hasonló szándékú javaslatok, kezdeményezések és vizsgálatok történtek is már (l. pl. CAFFARELLI 2005,

* A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Névadás és névhasználat – a multikulturális Kárpát-medencében című szimpóziumán (Pécs, 2016. aug. 23.) elhangzott előadás írott változata.

SCAPOLI et al. 2007, CHESHIRE et al. 2011, BLOOTHOOFT et al. 2014, SHOKHENMAYER 2016, illetve mindezek továbbvezető irodalmát). Végezhetőek lennének névrendszertani, illetve tipológiai-statisztikai elemzések (mint a leggyakoribb családnevek állományának névrendszertani-gyakorisági vizsgálata), nyelvföldrajzi feldolgozások (egy európai családnévátlasz elkészítése) és akár névszótári munkálatok (akár egy európai családnévszótár összeállítása). Mindezek egymást kölcsönösen segítő, részben feltételező munkáként, s egyúttal a további kutatások megalapozásaként lehetnek megtervezhetőek.

A magyar névkutatás rendelkezik modern családnévszótárakkal (bár további lexikográfiai feldolgozásokra is szükség lenne), jó családnévtani szakirodalommal, a szinkrón és a történeti családnévöldrajz terén elért korszerű eredményekkel is. A magyar családnévanyag tipológiai-statisztikai felmérésére azonban mindeddig kevés kísérlet történt, már csak azért is, mert az ehhez szükséges források és eszközök a legutóbbi időig nem álltak a kutatók rendelkezésére. (A problémakörhöz l. HAJDÚ 2008; egy korábbi, óhatatlanul korlátozott értékű próbálkozásra l. CsnVégSz. 11–12, s ehhez vö. FARKAS 2016 is.)

Ehhez a kutatási irányhoz kívánok kapcsolódnival azzal, hogy – a magyar családnévanyag vonatkozásában, illetőleg példáján keresztül – számba veszem a névrendszertani-névgyakorisági vizsgálatok kapcsán felvethető alapkérdéseket, illetve lehetőségeket. A magyar családnévanyag, illetve egyes részlegeinek tipológiai-statisztikai elemzését – a nemzetközi példákat követve, reprezentatív névkorpuszokra alapozva, de belátható célkitűzéssel – a száz leggyakoribb családnév körére vonatkozóan végzem el.¹ Kiemelt figyelmet fordítok a kutatómódszertani szempontokra, melyek csekély hangsúlyt kapnak a vonatkozó szakmunkákban, pedig különösen az átfogó igényű, illetve kontrasztív feldolgozások esetében nagy fontosságot kellene tulajdonítanunk nekik. Az általam vizsgált magyar családnévállomány bizonyos sajátosságaira végül további európai névrendszerekkel való összevetésben szándékozom rámutatni. Mindezzel egyrészt a magyar családnévanyagról és további vizsgálati lehetőségeiről kívánok újszerű képet adni, másrészt pedig a hasonló célú, nagyobb formátumú, későbbi nemzetközi kutatások számára bizonyos tanulságokat megfogalmazni.

2. A felhasználható névkorpuszok. A reprezentatív igényű vizsgálatokhoz minél megbízhatóbb és reprezentatívabb névkorpuszokra van szükség. A nemzetközi szakirodalomban néhol felbukkanó, a magyar családnévanyag leggyakoribb elemeire vonatkozó adatok például – ma már legalábbis – pontatlanoknak, illetőleg nem eléggé reprezentatívnak minősíthetők (l. pl. HAJDÚ MIHÁLY korábbi kutatásaira alapozva CAFFARELLI 1998: 285, innen BROZOVIĆ RONČEVIĆ 2004 passim is; később HAJDÚ 2003: 871–872 alapján CAFFARELLI 2005: 241, 249–250 és passim, itt már érdemibb elemzésekkel; stb.). Természetesen minden feldolgozásnál elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk azazal, milyen korpusz vizsgálatára épül, s így eredményeink mennyire és milyen értelemben tekinthetők reprezentatívnak. A különböző országokból rendelkezésre álló, különböző helyekről elérhető összeállítások (végső, illetve pontos) forrását, elkészítésük módszertanát azonban gyakorta nem ismerjük.

Egy-egy nyelvközösség, nyelvterület teljes névállományát is érdemes lenne feldolgozni. Esetünkben ez gyakorlati nehézségekbe ütközik: a határon túli magyar kisebbségek

¹ Az adatok feldolgozásában nyújtott közreműködésükért köszönettel tartozom Kövesdi Istvánnak és Romhányi Andreának.

névanyagáról tipikusan nincsenek kellőképpen reprezentatív adataink, ezek előállítását pedig többféle tényező is nehezíti. A jellegzetesebb megoldás, a mai magyarországi névállomány felmérése azonban lehetséges. A teljes magyar családnévanyag szempontjából ez igen jó reprezentativitású, bár valójában csak az adott – és nyelvföldrajzilag körülhatárolt – területre, illetve annak lakosságára lesz teljes értékű. (A potenciális nyelvföldrajzi eltérésekre, a 18. század eleji állapotok példáján, l. VÖRÖS 2015: 223.)

A magyarországi családnévanyagnak, illetve különböző részlegeinek, metszeteinek a feldolgozására mindenesetre több jó reprezentativitású forrásanyaggal, illetőleg adatbázissal rendelkezünk. Ezek sorát tekintem át röviden az alábbiakban.

A mai magyarországi hivatalos lakónépességi nyilvántartás névállománya 2007-ben vált elérhetővé a névtudomány számára. Ebből készült el a magyarországi családnévanyag leggyakoribb elemeinek szótárszerű feldolgozása, HAJDÚ MIHÁLY munkájaként (a névváltozatok egybevonásával, az 1000 névviselőnél gyakoribb 1230 családnévvél: CsnE.). Vizsgálataimban a továbbiakban ezt a feldolgozást tekintem iránymutatónak. A névkorpusz anyagát HAJDÚ később újmagyar kori családnévtárának részeként is közzétette (ÚCsnT.). Valamivel később, 2009-ben a lakóhelyre vonatkozó információkkal együtt került egy hasonló névkorpusz kutatói kézbe (MMCsA.); erre épülnek VÖRÖS FERENC szinkrón családnévföldrajzi kutatásai (pl. VÖRÖS 2010, 2014; az utóbbi a névváltozatok egybevonásával számított, 10 ezer névviselőnél gyakoribb 106 családnév nyelvföldrajzi térképlapjával). Az említett népesség-nyilvántartási adatbázisok bizonyos arányban rögzítési hibákat is tartalmazó, ám teljes körű és reprezentativitású források. Lényegesen alkalmasabbak tehát, mint egy országos telefonkönyv vagy választási névjegyzék, amelyeket több más ország hasonló kutatásaiban – jobb lehetőségek híján is – alkalmaznak. A 2007-es és 2009-es névkorpuszok közt bizonyos különbségeket is találunk, már a leggyakoribb családnevek sorrendjében is (vö. CsnE. 529 és VÖRÖS 2010: 25, 2014: 438–439, bár az utóbbiak közt részben eltérő számadatokkal).

A pusztán tipológiai-statisztikai elemzésre mindenesetre a korábbi, 2007. évi állomány látszik alkalmasabbnak. Elsősorban azért, mert ennek adatai bármely kutató számára hozzáférhetőek (részben a CsnE., teljes körűen pedig az ÚCsnT. révén; szemben a 2009-es névadatbázissal). Emellett pedig azért is, mert szótárszerű feldolgozása – ha nem is vitathatatlan egyes pontokon – megfelelő szakmai alapnak tekinthető a további elemzések számára. A két névkorpusz közti számszerű különbségeknek egyébként többféle oka van: részben demográfiaiak, részben pedig névhasználati kérdésekkel, illetve ezek relációival összefüggőek. Kiemelendő itt a kettős családnevek – elsősorban a házassági névviselés, illetve a gyermekeknek adható családnév újabb lehetőségeivel kapcsolatos – felszaporodása (vö. FARKAS 2003, ill. VÖRÖS 2014: 24). Esetünkben a kettős családneveket érdemes különválasztani, önálló lexikális egységekként számba venni. (El-lentétben például a spanyol családnévállomány feldolgozásával, amelynek alapvető és lényegi jellemzője a kettős családnevek megléte, így a névállomány felmérésében ott a családnév részeire bontása számít észszerű eljárásnak; vö. MATEOS–TUCKER 2008.)

Mivel a szinkrón családnévanyag vizsgálatát gyakran a korábbi évszázadokra vonatkozó visszakövetkeztetések – mégpedig meglehetősen megbízható – forrásának szokás tekinteni, igen jó lehetőségnek számít, ha reprezentatív értékű történeti forrásanyag hasonló feldolgozására is van lehetőségünk. Esetünkben ezt kínálják a 18. század eleji országos összeírások (1715, illetve 1720; összeírásonként nagyságrendileg 170 ezer adattal). Ezek a történeti Magyarország területének nagyobb részét reprezentálják, időbeli

szempontból pedig a török kiűzése utáni nagy népességmozgásokat még jórészt, a név-magyarosítások korát pedig teljes mértékben megelőző korszakot képviselik. E források feldolgozásán alapulnak a magyar történeti családnév- földrajzi kutatások (legújabb reprezentatív eredményeikre l. VÖRÖS 2015; N. FODOR 2016a, 2016b), melyek egyébként több mai állam területére és történeti népességére vonatkozólag is releváns információkat hordoznak.

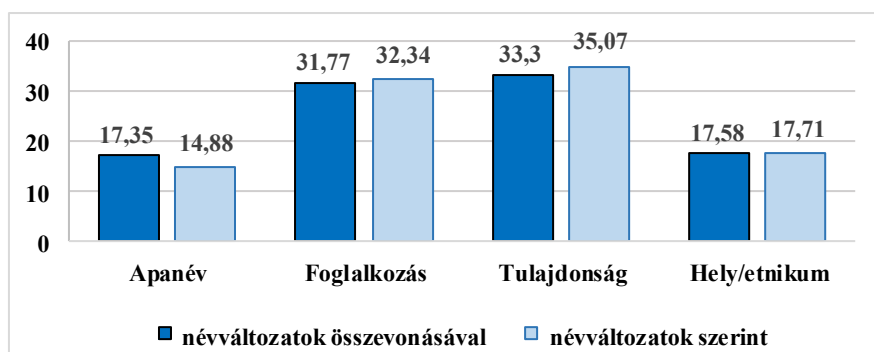
Az említett adatállományok mellett rendelkezésre áll immár a magyarországi hivatalos családnév-változtatások történetének jelentős részét, az 1815–1932 közti időszakot átfogó teljes elektronikus adatbázis is (MCsvA., 66 ezer névváltoztatási esettel). Ennek alapján a mai magyar családnévanyag kisebb, de szerves részét képező mesterséges családnévrendszer sajátosságait is nagy reprezentativitású adatanyag alapján tanulmányozhatjuk.

3. A feldolgozás módszertani kérdései. Minden típusú feldolgozás és elemzés lényeges előfeltételét, illetve részét képezi a módszertani kérdések és problémák tisztázása. Az alábbiakban ennek szellemében szándékozom sorra venni és mérlegre tenni ezeket az esetünkben felmerülő alapkérdéseket. A témakör több szempontú feldolgozásához a lehetséges módszertani eljárások közül a legcélszerűbbnek látszókat igyekeztem kiválasztani. Ugyanakkor – elvi és módszertani próbaképpen is – azt is jelezni és példázni kívánom az alábbiakban, hogy egy-egy eltérő módszertani megoldás esetében mennyiben kaphatunk eltérő eredményeket a tipológiai-statisztikai feldolgozás során. Mindez arra is rá kíván világítani, hogy mennyire fontos ezekre több figyelmet fordítani a vizsgálatok során, illetőleg az alkalmazott gyakorlatot következetesen bemutatni az egyes tanulmányokban. Ennek hiányában a különböző eredmények szakszerű egybevetésére és a helyes következtetések levonására kevésbé lesznek megfelelőek a lehetőségeink.

3.1. Lemmatizálás. A rendelkezésre álló névkorpusz tipológiai-statisztikai feldolgozásának első lépése a névgyakorisági lista összeállítása, s ennek alapkérdését a névváltozatok önállóan való kezelése vagy összevonása, illetve a lemmatizálás foka képezi. A lemmatizálás leggyengébb fokozatát az írásváltozatok (illetve ejtéváltozatok) egybevonása jelenti. Mindez már érinti a leggyakoribb családnevek listáit is. A 100 leggyakoribb mai magyarországi családnévforma körében például eleve hat olyan lexikális típust találunk, melyek kétféle írás-, illetve ejtéváltozattal is felkerülhettek a listára (*Kiss ~ Kis, Balogh ~ Balog, Papp ~ Pap, Szűcs ~ Szücs, Veres ~ Vörös, Hegedűs ~ Hegedüs*). Bizonyos szándék és megfontolás szerint összevonhatók lehetnek egyes alaktani, más szempontból pedig akár névszemantikai típusok is, bár ez utóbbi eljárás természetesen ritka a szakirodalomban (erre l. TESNIÈRE-t a francia családnévrendszerről, idézi KREMER 1996: 1263–1266).

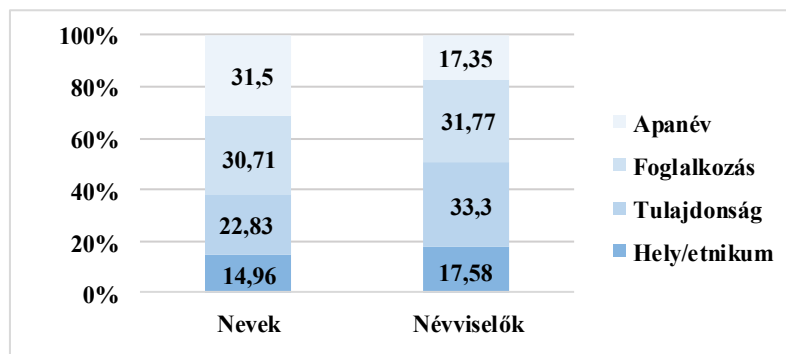
Magam a továbbiakban (alapértelmezésben, külön megjegyzések nélkül) a CsnE. közepes mértékben lemmatizált 2007-es lakónépességi adataival dolgozom. Módszertani próbaként, a 100 leggyakoribb lexikális típus mellett azonban a 100 leggyakoribb önálló névváltozat hasonló feldolgozását is elvégeztem. Esetünkben számottevő különbség nem mutatkozik a kétféle feldolgozás eredményei közt.

1. ábra: A 100 leggyakoribb családnév tipológiai megoszlása (a névváltozatok összevonásával és névváltozatok szerint; %)

3.2. Nevek és névviselők. Ugyancsak alapvető kérdés, hogy a nevek vagy a hozzájuk tartozó névviselők számával, illetve arányával számoljunk-e inkább. Az eredmény természetesen nem lesz ugyanaz, amint azt a 100 leggyakoribb mai magyar családnév állományának kétféle feldolgozása is mutatja.

2. ábra: A 100 leggyakoribb családnév tipológiai megoszlása (nevek és névviselők szerint; %)

Természetesen mindkét feldolgozási mód jó összevetésekre kínálhat alapot (l. pl. BLOOTHOOFT et al. 2014, SHOKHENMAYER 2016). A jobb oldali oszlopban szereplő, a névviselők szerinti számítási módot azonban informatívabbnak tarthatjuk; ez egyébként egy folyamatban lévő nemzetközi kutatási projekt (European Surname Typology Project, l. BLOOTHOOFT et al. 2014, ill. még később) alapvető módszertani gyakorlata is. Ezek miatt alapértelmezésben magam is a névviselő személyek számával dolgozom a továbbiakban.

3.3. A leggyakoribb családnevek listája. A következő módszertani kérdés, hogy hány elemből álló névgyakorisági listát vizsgáljunk. A nemzetközi szakirodalomban igen különböző terjedelműeket találunk. A gyors, illusztratív jellegű összevetésekre különösen alkalmasak a leggyakoribb 10 családnevet tartalmazó felsorolások (l. pl. LAWSON et al. 2016), de – most csak a már hivatkozott szakirodalomból véve a példákat – találunk a leggyakoribb 12 (KREMER 1996: 1266), 20 (BROZOVIĆ RONČEVIĆ 2004), 50 (CAFFARELLI 2005), 100 (ezekre l. még alább is) családnevet közreadó, illetve elemző munkákat is. A vonatkozó szakirodalom egyéb terjedelmű – például az 5, 15, 200, 1000 leggyakoribb családnévre kiterjedő – listákra is támaszkodik. Nem ritkán egyazon munka is különböző hosszúságú névgyakorisági listákkal dolgozik egyszerre (l. pl. KREMER 1996). Az elérhető források sokféleségét különösen látványosan példázzák az angol nyelvű Wikipédia megfelelő oldalai.² Kiemelésre érdemes a németországi családnévanyag ilyen jellegű feldolgozottsága: a leggyakoribb 10, 20, 50, 100, 200, 1000 németországi családnév állományát egyaránt vizsgálták már, akár több kutató és többféle módszertannal is (továbbvezető irodalmára l. SHOKHENMAYER 2016: 222–224).

A legalkalmasabbnak számunkra a leggyakoribb 100 családnév feldolgozása látszik. Ez már meglehetősen változatos, és ugyanakkor elég reprezentatív állományt jelenthet (a magyarországi családnévanyag esetében például akár a lakosság több mint egyharmadának névanyagát; vö. CsnE., ill. még alább). Több országból is rendelkezésre állnak a százas névgyakorisági listák,³ illetve azok különböző részletességű feldolgozásai. Az utóbbiak részben különböző háttérű, részben pedig nyelvi-kulturális szempontból hasonló országok családnévállományait vetik össze a megfelelő adatsorok alapján (l. pl. Spanyolország és több latin-amerikai ország, illetve az USA esetében: MATEOS–TUCKER 2008: 181). A leggyakoribb 100 családnevet magukba foglaló listák tipológiai-statisztikai elemzéseire igyekeznek építeni több átfogó célú, illetve kontrasztív jellegű újabb nemzetközi vizsgálat is (l. a legutóbbi ICOS-kongresszus előadásai közt is: BLOOTHOOFT et al. 2014, SHOKHENMAYER 2016; mindkét munkára támaszkodom én is e tanulmányomban).

A százas családnév-gyakorisági listák magyarországi vonatkozásban is alkalmas viszonyítási alapot jelentenek. Írásváltozatok szerinti aktuális listájukat éveken keresztül tette közzé a népesség-nyilvántartó szerv. Százas névgyakorisági listák készültek már a 18. század eleji magyarországi családnévanyag, illetve a hivatalos családnév-változtatások történeti névanyagának feldolgozásából is (l. fentebb, ill. még alább). A 100 leggyakoribb magyarországi lexikális családnévtípus szinkrón és történeti családnév földrajzi térképlapjai úgyszintén elérhetők és tanulmányozhatók (együttesen l. VÖRÖS 2014, N. FODOR 2016b; egyedileg pedig l. további munkákban is). Százas névgyakorisági listák egyébként korábban is készültek már, például az országos telefonkönyv alapján, ám ezek nyilvánvalóan kevésbé reprezentatív értékű anyagot szolgáltathattak (l. BOGÁRDI é. n.).

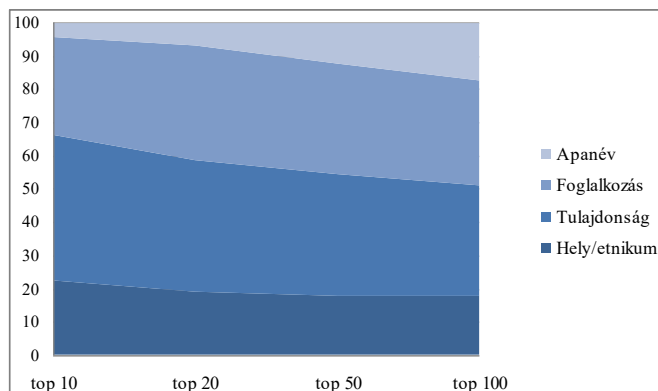
Fontos tudnunk még, hogy a névállomány tipológiai megoszlása a lista hosszától függően is változik, egy-egy ilyen feldolgozás eredményei tehát nem abszolutizálhatóak.

² https://en.wikipedia.org/wiki/Lists_of_most_common_surnames. Az itt szereplő adatsorok természetesen tájékoztató jellegűnek tekinthetők, de szakmai szempontból több vonatkozásban – tehát összességében is – kérdéses hitelűek, olykor egyértelműen hibásak.

³ Akár még az interneten, például a <http://locatemyname.com/top.php> oldalon is; az itt található névlisták azonban ezúttal is kérdéses eredetűek és reprezentativitásúak.

Erre vonatkozólag érdemes legalább egy tájékoztató jellegű (ha nem is „aránytartó”) ábrát bemutatni (vö. a német családnévanyaggal is: SHOKHENMAYER 2016: 224).

3. ábra: A különböző terjedelmű családnév-gyakorisági listák tipológiai megoszlása (%)

3.4. A magyar vagy magyarországi névanyag kérdése. További elvi és gyakorlati kérdés, hogy a rendelkezésre álló névkorpusz alapján a domináns, esetünkben tehát a magyar nyelvi eredetű, vagy általában az adott országbeli családnévanyag összetételét vizsgáljuk-e. A 100 leggyakoribb mai magyarországi családnév írásváltozatainak, illetve lexikális változatainak listáján is csak egyetlen idegen eredetű nevet találunk: a 83. (az írásváltozatonkénti listában), illetve 84. helyen (a lexikális változatonkénti listában) a szláv eredetű *Novák*-ot. (Itt tehát eltekintünk tőle, hogy a listába felvett családnevek némelyike részben idegen nyelvi eredettel is magyarázható, vö. FARKAS 2016.)

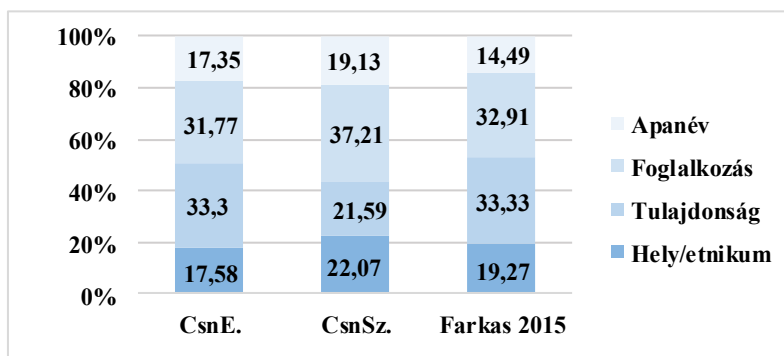
Esetünkben mindenesetre hasznosabbnak vélem a magyar nyelvi eredetű mai családnévanyag tipológiai-statisztikai szempontú vizsgálatát. Ez a 100 leggyakoribb név esetében lényegében a teljes magyarországi családnévanyagra is vonatkoztatható. Több európai országban nem feltétlenül lenne így, hiszen a lakosság nyelvi-etnikai összetétele, illetve családnévtörténeti és névgyakorisági tényezők is lényegesen befolyásolhatják a képet. Ezt látnánk például a történetileg többnyelvű és -nemzetiségű Svájcban, a svéd kulturális és nyelvi befolyás örökségét hordozó Finnországban vagy a nagyszámú bevándorlóval bíró Nagy-Britanniában, különböző példákat adva e kérdéskör komplexitására.

3.5. A névrendszertani keret szempontja. Újabb kérdést jelent a felhasználandó családnév-tipológia megválasztása. Releváns lehetőség a családnevek egzaktabb módon elvégezhető etimológiai-jelentéstani kategorizálása, tanulságosabb lehet viszont a névadás szemléleti alapját vizsgáló motivációs szempontú rendszerezés. Ezekből is több, jól kidolgozott, részletes – és egymásba egyszerűen át nem konvertálható – tipológia van forgalomban a magyar szakirodalomban (a kérdéskörre bővebben l. HAJDÚ 2003: 761–773; CsnVégSz. 9–11; N. FODOR 2010: 58–65, 72–81). Ha viszont az a célunk, hogy eredményeinket nemzetközi szinten is egybevethetővé tegyük, akkor az ezen a szinten általánosan használt tipológiát szükséges választanunk (még ha egyes magyar tipológiák

pontosabban kidolgozottnak látszanak is). A legtipikusabb nemzetközi névrendszertani felosztás négy (avagy négy kategóriában összevonható öt) névtípust foglal magába: a) apanévi; b) foglalkozásnévi (és méltóság, tisztség megnevezése); c) tulajdonságot megnevező név; d) (származási, illetve lakó)hely vagy etnikum megnevezése. (Ezekhez l. N. FODOR 2010: 66–69 is; tipológiai-statisztikai feldolgozásokban való konkrét alkalmazásukra l. BLOOTHOOFT et al. 2014, SHOKHENMAYER 2016.)

A motivációs típusú rendszerezések azonban számos bizonytalanságot is rejtenek magukban. Magam az egyöntetűség érdekében itt következetesen a CsnE. értelmezései alapján dolgozom tovább. Az említett névtipológia keretei közt, próbaképpen azonban háromféle módon is kódoltam a 100 leggyakoribb magyar lexikális típus anyagát (l. az alábbi ábrát): két magyar családnévszótárunkban (CsnE., CsnSz.) megadott névmagyarzatokat, illetve saját megítélésemet követve. Mindhárman számolunk többszörös motivációkkal (melyeket számításba is vettem az alábbi összegzésekben), ám nem teljesen egyformán. Ebből fakadóan, bár egyaránt szakszerű feldolgozásokról van szó, meglehetősen eltérők a kapott eredmények is. Mindez ismét arra figyelmeztet, hogy ha más szinten is összevethető eredményekkel szeretnénk dolgozni, akkor – a konkrét névrendszertani feldolgozás terén is – igen komoly összehangolásra van szükség.

4. ábra: A 100 leggyakoribb családnév tipológiai megoszlása (különböző szerzők alapján; %)

4. A száz leggyakoribb mai magyar családnév

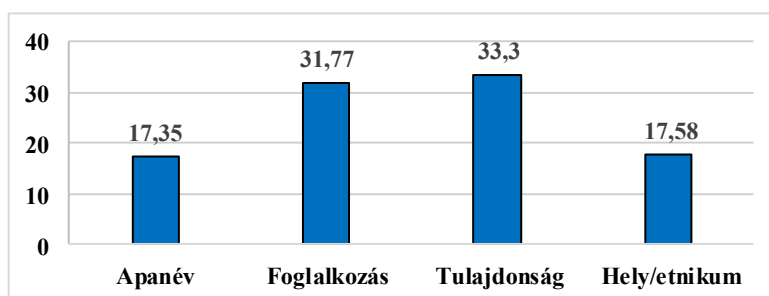
4.1. Gyakoriság és tipológiai megoszlás. A családnévanyag struktúrájáról már az elárul valamit, ha tudjuk, hogy a gyakorisági lista élén álló nevek a teljes állomány mekkora részét képviselik. A leggyakoribb családnév például Kínában a névanyag 7%-át (*Wang*), Svédországban 3%-át (*Johansson*), Lengyelországban viszont csupán 0,5%-át (*Nowak*) képezi (WALKOWIAK 2014: 129). Tanulságos (legalábbis tájékoztató jellegű) adatsorokat ismerünk szélesebb sávokra vonatkozóan is több országból (a leggyakoribb 10 családnévre l. pl. Eupedia is). Esetünkben a megfelelő nemzetközi adatokkal összevethető, a teljes magyarországi családnévanyaghoz viszonyított adatok a következők.

1. táblázat: A leggyakoribb családnévek megterheltsége a teljes magyarországi névanyagban (%)

Pozíció szerint	1. név	1–10. név	1–20. név	1–50. név	1–100. név	Összes név
Névviselők aránya	2,38%	16,93%	21,89%	29,05%	35,76%	100%

A 100 leggyakoribb családnév állományának tipológiai-statisztikai megoszlását a korábban bemutatott módszertan és tipológia szerint végeztem el, a többszörös motivált-ságot is számításba véve (a népnévi eredetű családneveket például a tulajdonságra és a helyre/etnikumra utaló csoportban is egyformán). A különböző összevetésekben fentebb már bemutatott, a névviselők alapján számított eredmények az alábbiak.

5. ábra: A 100 leggyakoribb családnév tipológiai megoszlása az ismertetett módszertan alapján (névviselők stb. szerint; %)

Eszerint összességében a tulajdonságra utaló családnevek a leggyakoribbak a névviselők körében. A második helyet, nem sokkal lemaradva, a foglalkozásnévi kategória foglalja el. Jóval kisebb (kb. az előbbieik fele) a másik két családnévtípus aránya: a harmadik helyen áll a helyre, illetve etnikumra utaló családnevek kategóriája, s a negyedik helyen – ám az előzővel lényegében azonos aránnyal – az apanévi családneveké. Ez az ábra a családnévtípusoknak a tényleges használatban megmutatózó gyakoriságát jelzi.

A 100 leggyakoribb családnév állományának tipológiai-statisztikai megoszlását az adott kategóriába sorolható nevek száma szerint is érdemes azonban megvizsgálni. Ezt itt nemzetközi összehasonlításban is megtehetjük (a más nyelvekre, illetve országokra vonatkozó adatsorok forrása: SHOKHENMAYER 2016).

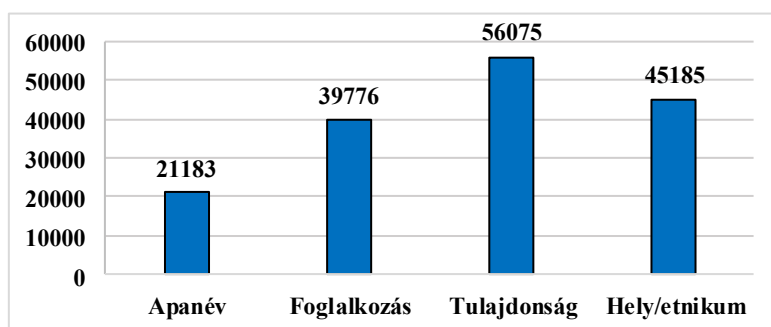
2. táblázat: A 100 leggyakoribb családnév tipológiai megoszlása a nevek darabszáma szerint (%)

Névtípusok	Magyar		Német		Orosz		Francia		Brit	
	Hely	%	Hely	%	Hely	%	Hely	%	Hely	%
Apanév	1	32	3	22	1	59	1	46	1	35
Foglalkozás	2	31	1	44	3	7	2	20	3	24
Tulajdonság	3	23	2	24	2	33	3	18	2	26
Hely/etnikum	4	15	4	10	4	1	4	11	4	15

A magyar névanyagban darabszámra az apanévi családnevekből van tehát a legtöbb, de hasonló arányt képvisel a második helyre került foglalkozásnévi családnevek kategóriája is. A harmadik helyet a tulajdonságra utaló családnevek foglalják el, s messze a legkevesebb a helyre, illetve etnikumra utaló családnevek száma az anyagban. Mindez az egyes családnévtípusok változatosságáról ad bizonyos képet számunkra. Ami a nemzetközi összevetést illeti e téren, a táblázatból önmagában messzemenő következtetéseket még nem vonhatunk le, ám a különböző családnévanyagoknak – legalábbis a százas listán belüli – tipológiai változatosságát illusztrálhatjuk belőle. Jól látszik, hogy az itt bemutatott állományok közül a magyar névanyagnál a legkiegyensúlyozottabb a tipológiai megoszlás: az első és a negyedik (azaz: utolsó) kategória közt itt a legkisebb a különbség (17%). A brit névanyagban valamivel nagyobb az eltérés (20%), míg a német és a francia esetében kétszerese (34-35%), s az orosznál a háromszorosánál is több (58%).

Végezetül érdemes megvizsgálni a 100 leggyakoribb magyar családnév körében az egyes családnévtípusok átlagos megterheltségét is. Ebből a szempontból az alábbi képet kapjuk, egyfajta összegzésként is a fentebbi két feldolgozásnak.

6. ábra: Az egyes névtípusokba tartozó családnevek átlagos megterheltsége a 100 leggyakoribb családnév esetében (fő)

Eszerint tehát a tulajdonságra utaló családnevek messze a legmegterheltebbek anyagunkban. Nem meglepő módon: mint fentebb láttuk, e családnévtípus jelenti a legtöbb névviselőt, ugyanakkor névanyaga nem a legváltozatosabbak közül való. A tulajdonságra utaló családnevek kategóriáját követik megterheltség szerint a helyre, illetve etnikumra utaló családnevek: ez a legkevesbé változatos névtípus, azonban egyes elemei (a népnévi eredetű családnevek) kimagasló gyakoriságúak. A harmadik helyen áll csupán a foglalkozásnévi családnevek kategóriája: sok névviselővel összességében, de igen változatos névanyaggal. A lista legvégén találjuk, a másik háromhoz képest nagy lemaradással, az apanévi családnevek típusát: mint láttuk, a legváltozatosabb névtípusnak tekinthető, egyes elemei azonban általában a kevésbé gyakori réteghez sorolhatók anyagunkban.

Többet mondana e témáról a szélesebb körű – főleg az ország közép-európai földrajzi, történelmi és nyelvi-kulturális környezetét megjelenítő – európai összevetés. Mind-ehhez a megfelelő adatsorok azonban nem állnak egyelőre rendelkezésünkre.

4.2. Az egyes családnévtípusok állománya. A 100 leggyakoribb családnév állományát alkotó családnévrendszertani kategóriák belső képe, konkrét névanyaga ugyancsak további elemzésekre kínál lehetőséget. (Ezekhez, ill. az alábbi megállapítások háttéréhez l. különösen CAFFARELLI 2005, SHOKHENMAYER 2016.) Itt a más országok névanyagával közös, illetve eltérő jegyek egyaránt tanulságosak lehetnek. E jellemzőket néhány példával illusztrálom, az egyes családnévrendszertani kategóriák névállományát pedig a 20 leggyakoribb magyar családnév anyagával példázom az alábbiakban. (A teljesebb névgyakorisági listára, ill. az egyes nevek jelentésének, feltehető motiváltságának magyarázatára ezúttal is l. CsnE., ill. vö. CsnSz. is.)

Az apanévi családnevek nagy többségét a jellegzetes egyházi keresztnévek adják esetünkben is. Ezek elsősorban a középkori, kora újkori keresztnévadás nyomait őrzik, de nem az egykori névdivat hű tükrözői (vö. HAJDÚ 2003: 255–368, SLÍZ 2011: 68–69 stb.). A hajdan leggyakoribb keresztnévek jóval ritkábbak itt, sőt akár hiányoznak is; családnévként inkább a keresztnevекként kevésbé tömeges, és így megkülönböztetésre alkalmasabb nevek köszönnek vissza a listában. A nem egyházi nevekkel, többedük lehetséges motivációval itt is számba vett elemek magyar közszoói eredetűek, melyek viszont sokkal inkább közvetlenül a tulajdonságot, netán foglalkozást vagy származást jelölő közszoóból lehetnek családnévvé – azaz leginkább valamely másik családnévrendszertani kategória képviselői. A leggyakoribb 20 családnév közül (legfeljebb) 3 név: esetlegesen a *Balogh* (10.), részben a *Farkas* (11.), egyértelműen pedig csupán a *Simon* (19.) sorolható az egykori felmenő személyére utaló, keresztnévi eredetű családnevek közé.

A foglalkozásnevek (illetve méltóságot, tisztséget jelölő nevek) közül – mint egy sor európai országban is (vö. BROZOVIĆ RONČEVIĆ 2004: 169) – a legjellemzőbb, illetve összességében is kiemelkedő gyakoriságú a *Kovács* (2.). E foglalkozás fontosságát részben a *Vas* (40.) családnév is tovább erősíti az elemzett listában. A több országban legjellemzőbbnek tűnő foglalkozásnevek közül (vö. SHOKHENMAYER 2016: 231 is) teljesen hiányzik esetünkben a kenyérsütők megnevezése (jellemzőbben tehát háziipar lehetett), a lótarítás témaköre pedig legfeljebb közvetve, a *Kocsis* (34.) és a *Szekeres* (97.) révén található meg anyagunkban. Jellegzetes kis csoportnak számít viszont a magyar névanyagban (vö. CAFFARELLI 2005: 254) a zenészek megnevezése: *Hegedűs* (27.), *Sipos* (38.), *Dudás* (82.). A leggyakoribb 20 családnév közül (legfeljebb) 11 név sorolható a foglalkozásnévi kategóriába: *Kovács* (2.), *Szabó* (4.), *Varga* (7.), *Molnár* (8.), *Pap* (12.), *Juhász* (13.), *Takács* (14.), *Lakatos* (15.), *Szűcs* (16.), *Mészáros* (17.); továbbá csak kis részben és esetlegesen a *Farkas* (11.). (A kérdéskörrel bővebben l. SLÍZ 2015, ill. 2016.)

A tulajdonságot megnevező családnevek csoportjának egyik tagja, a *Nagy* vezeti az abszolút névgyakorisági listát. Antonim párja, a *Kis* ugyancsak kiemelkedő gyakoriságú (6.). Az itt tárgyalt családnévrendszertani kategórián belül a számos európai országban karakterisztikus, különböző külső jellemzőkre utaló színnevek a magyar névanyagban is gyakoriak, ám nem annyira markáns módon, ti. nincsenek olyan kiugró eltérések a névgyakoriságot illetően körükben (vö. CAFFARELLI 2005: 255–257). A magyar családnévanyagban ugyanis nagyjából hasonló megterheltségűek a *Fekete* (21.), a *Vörös* (23.) és a *Fehér* (25.) is; ritkábbak viszont a *Szőke* (67.) és a *Barna* (85.), s ez ráadásul keresztnévi eredetű is lehet). A leggyakoribb 20 családnév közül (legfeljebb) 10 név sorolható a tulajdonságnevek körébe: leíró jelleggel a *Nagy* (1.), *Kis* (6.), *Balogh* ’balkezes, ügyetlen,

balsorsú, rossz stb.’ (10.); metaforikusan és részben pedig a *Farkas* (11.), a *Pap* (12.), potenciálisan további öt népnévi családnév (ezekről l. még alább).

A származási vagy lakóhelyre, illetve etnikumra utaló családnevek csoportja jellemzően a (típus)gyakorisági listák végére szokott kerülni (l. SHOKHENMAYER 2016 is), és nagyjából ez a helyzet a magyar családnévanyagban is. Esetünkben az itt sorra vett kategóriának minden szempontból többségét a népnévi eredetű családnevek alkotják, melyek azonban tulajdonságra, s ritkábban foglalkozásra is utalhatnak (bővebben l. CAFFARELLI 2005: 232–233, FARKAS 2013). A többi ide tartozó családnév többnyire tájnévből ered, elsősorban az eszerint a belső migrációban meghatározó szerepet játszó dél-dunántúli megyék nevéből: *Szalai* (26.), *Somogyi* (37.), *Baranyai* (53.). A nem népnévi és nem tájnévi típus leggyakoribb eleme, ugyancsak nem véletlenül, a *Budai* (57.). A leggyakoribb 20 családnév közül (legfeljebb) 5 név sorolható e csoportba, kivétel nélkül népnévi.

A népnévi eredetű családnevek a magyar névanyagnak – európai viszonylatban is egyedülállóan – jellegzetes kategóriáját alkotják. Bár viszonylag kevés névről van szó, a teljes magyarországi lakosság 7-8%-a visel ilyen típusú családnevet, és a leggyakoribb 100 családnév egytizede ide tartozik: *Tóth* (3.), *Horváth* (5.), *Németh* (9.), *Oláh* (18.), *Rácz* (20.); továbbá *Török* (28.), *Magyar* (39.), *Orosz* (62.), *Lengyel* (71.), illetve *Székely* (78.). E csoport belső összetétele önmagában sokféle tanulság levonására alkalmas, nemzetközi összevetésre is különösen tanulságos módon (ezekhez l. FARKAS 2013).

5. A száz leggyakoribb magyar családnév: további összevetések

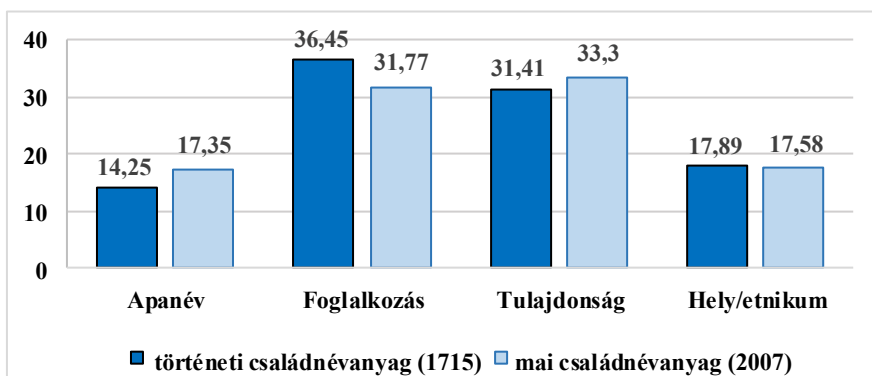
5.1. A történeti névanyag. A mai magyarországi családnévállomány tipológiai-statisztikai jellemzőit – a már említett módon és módszertannal (írásváltozatok összevonásával, névviselőik számra szerint stb.) is – lehetőségünk van összevetni a 18. század eleji történeti családnévanyagával. (TMCsA.; a vonatkozó 1715. évi adatok rendelkezésemre bocsátását N. FODOR JÁNOSnak ezúton is köszönöm.)

Kezdjük az idegen eredetű családnevek kérdésével. A 100 leggyakoribb magyarországi családnév körében napjainkban egyetlen ilyen találunk, a szláv etimológiájú *Novák*-ot, melynek a többi idegen eredetű családnév közül kiemelkedő gyakoriságát többféle tényező magyarázza (erről bővebben l. FARKAS 2010). A 18. század eleji, nagyobb és soknemzetiségű országterületen viszont értelemszerűen jóval több idegen eredetű családnevet találhatunk. Ezek közt egyetlen német családnév akad, a *Schmidt* (67.). A többi, egytucatnyi név szláv eredetű: részben (ti. magyar is lehet) a *Polyák* (16.), biztosan szláv pedig a *Svec* (26.), *Rusznák* (31.), *Meszár* (43.), *Kolár* (52.), *Hornyák* (56.), *Mlinár* (62.), *Novák* (68.), *Hugyec* (76.), *Krisán* (95.), *Bednár* (98.), *Benyo* (100.). Több névtípust képviselnek, de a többségük foglalkozásra utaló családnév. Láthatólag – történeti és névföldrajzi okokból, az adóösszeírás földrajzi kiterjedtségéből adódóan is – elsősorban a szlovákság családnevei vannak képviselve anyagukban.

A 100 leggyakoribb magyar nyelvi eredetű családnévre vonatkozóan a következő összevető képet kapjuk az említett anyagokból (vö. 7. ábra). A névrendszertani arányok (és ezzel együtt részben a kategóriák abszolút sorrendje) csak kis mértékben különböznek a két korszak névanyagában. A foglalkozásnévi típus aránycsökkenése a legszembetűnőbb, ám ez is 5%-nál alacsonyabb mértékű. A keresztnévi, illetve a tulajdonságnévi típus növekedése 3%, illetve 2% körüli, a származásra utaló kategóriánál pedig gyakorlatilag változatlanok az arányok. Mindez időbeli változásokkal, nyelvföldrajzi

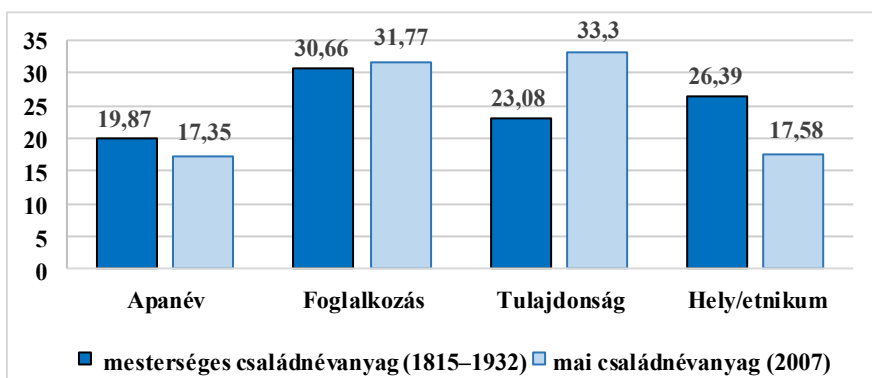
szempontokkal, sőt csupán véletlenszerű tényezőkkel is magyarázható lehet, így messze-
menő tanulságok levonására önmagában nem lehet alkalmas.

7. ábra: A 100 leggyakoribb történeti és mai magyar családnév tipológiai megoszlása (%)

5.2. A mesterséges névanyag. A további lehetőségek bemutatására vessük össze a 100 leggyakoribb mai magyar családnév állományát a hivatalos családnév-változtatások történetének mesterséges családnévanyagával, konkrétan az 1815–1932 közötti időszak rendelkezésünkre álló névkorpuszával. Eredményeink persze ezúttal sem abszolutizálhatók, hiszen közelebről az adott időszak névváltoztatóinak – az elsősorban időben és társadalmi-kulturális csoportok szerint változó, itt egyúttal „átlagolt” – névízlését jellemzik. Mindez a mesterséges családnévadás sajátosságait azonban így is jól reprezentálja.

8. ábra: A 100 leggyakoribb mesterséges és mai magyar családnév tipológiai megoszlása (%)

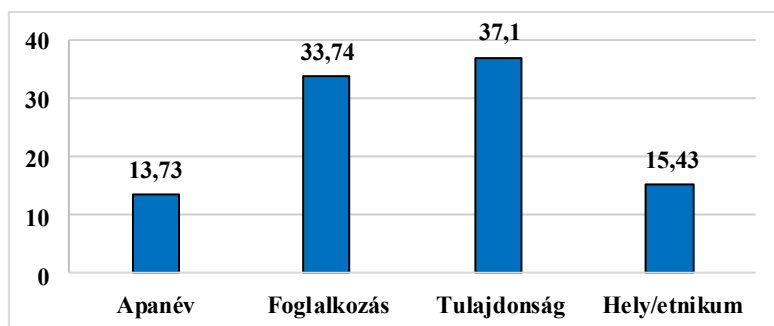

Idegen eredetű családneveket a jelenség lényegéből, névmagyarosító jellegéből adódóan eleve nemigen találhatunk körükben. A mesterséges magyar családnévállomány keletkezését, motivációs hátterét és egyes újszerű típusait tekintve alapvetően eltér a termé-

szetes névanyagtól (l. FARKAS 2009). Az összevethetőség kedvéért azonban igyekeztem ahhoz hasonlóan rendszerezni e neveket is. Ennek eredményeit a 8. ábrán láthatjuk. A különbségek szembeötlőek: míg az apanévi és a foglalkozásnévi családnevek részvétele hasonló arányú a két névállományban, a névváltoztatások névanyagában jóval kisebb a tulajdonságnévi családnevek aránya, ugyanakkor jóval magasabb a származásra utaló neveké. Az eltérések a névváltoztatások számos tényező által meghatározott – itt részletesen nem tárgyalandó – névdivatjából jól magyarázhatók. A helynévi eredetű családnevek felülreprezentáltsága, azaz népszerűsége például abból származik, hogy anyaguk bőséges és változatos, a teljes magyar családnévanyagban jellegzetesek, s típusuk ráadásul a magas presztízsű nemesi családneveket idézte.

Ha e mesterséges névállomány és a mai magyar családnévanyag leggyakoribb 100 családnévének közös elemeit vizsgáljuk (48 családnév), az alábbi összképet kapjuk.

9. ábra: A 100 leggyakoribb mesterséges és mai magyar családnév állományának közös elemei, tipológiai megoszlás (%)

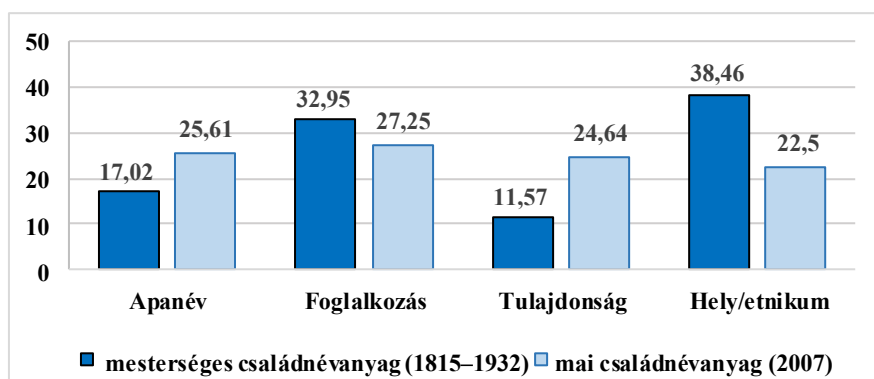

Az egyes családnév-rendszertani kategóriák gyakorisági sorrendje a mai magyar családnévanyag hasonló sorrendjét követi, felerősítve annak fő vonásait: a két gyakoribb, illetve kevésbé gyakori névkategória közti különbségek domborodnak ki esetükben.

Érdeemes szemügyre venni ugyanakkor a két családnévkorpusz eltérő részlegeit is, azaz azon családnevek állományát, amelyek a másik névanyag vizsgált, százalékos gyakorisági listájáról hiányoznak (52-52 családnév). Ez a feldolgozás az alábbi képet adja (vö. 10. ábra). A két adatsor összevetése egymással, illetve a fentebbiekkel különösen jól kiemeli a két családnévanyag különbségeit. A kifejezetten, illetve elsősorban a mesterséges családnévanyagra jellemző névállományban még inkább kidomborodnak a már említett sajátosságok: egyrészt a helyre, illetve etnikumra utaló (elsősorban azonban: helynévi alapú) családnevek felülreprezentáltsága, másrészt a tulajdonságnévi családnevek nagyfokú alulreprezentáltsága. A mesterséges családnévanyagra nem jellemző, a mai családnévállományban azonban igen gyakori családnevek tipológiai megoszlása ezzel szemben meglehetősen kiegyenlített, azaz markáns különbségektől mentes képet eredményezett.

A tipológiai-statisztikai vizsgálati módszer tehát a természetes és a mesterséges családnévanyag hasonlóságairól és különbségeiről is szemléletes módon tájékoztat minket.

10. ábra: A 100 leggyakoribb mesterséges és mai magyar családnév állományának eltérő elemei, tipológiai megoszlás (%):

6. Nyelvföldrajzi és tipológiai-statisztikai vizsgálatok. A családnévfeldrajzi kutatások Európa számos országában virágoznak napjainkban, ám a széles körű, európai léptékű feldolgozás még várat magára. Az itt bemutatott tipológiai-statisztikai feldolgozások viszont nyelvföldrajzi szempontokkal is kiegészíthetők, melyek európai és országos léptékben is vizsgálhatók. Az alábbiakban e kérdéskörre térek még ki röviden.

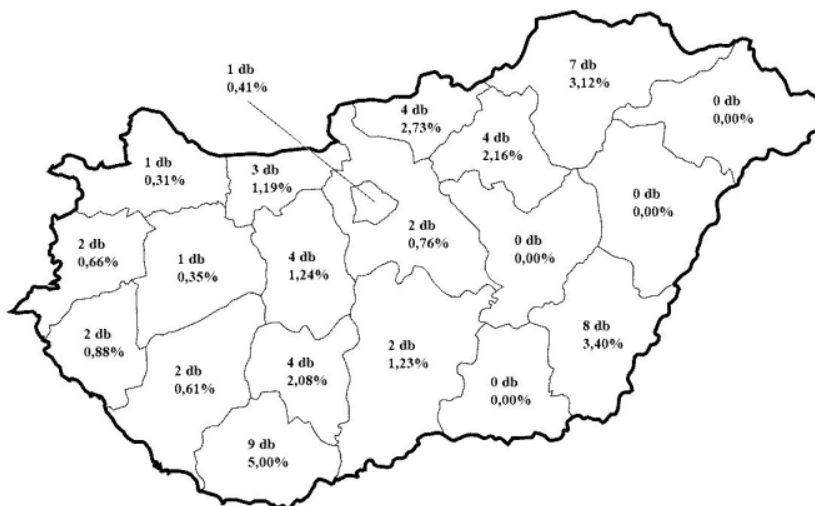
6.1. Az európai szintű feldolgozások lehetőségei. Az európai családnévrendszer egyfajta nyelvföldrajzi feldolgozására irányuló kezdeményezés a European Surname Typology Project, mely az egyes országokon belüli kisebb területi egységek (praktikusan: megyék) 100-100 leggyakoribb családnévének tipológiai-statisztikai feldolgozásán alapul. (A projekt irányítói: PASCAL CHAREILLE és PIERRE DARLU, Franciaország. A projektről összefoglalóan: BLOOTHOOFT et al. 2014.) A kutatás eddigi eredményei, melyek Nyugat-Európa egyes országaira terjednek ki, s a négy fő családnév-rendszeri típus nyelvföldrajzát tárják fel, figyelemre méltók. A projekt további területi (földrajzi, illetve nyelvi) kiterjesztése jó lehetőség lehet arra, hogy az európai családnévanyag térbeli tagolódásának országhatárokon átvívelő árnyaltabb mintázatait megismerhessük. Ez a magyar családnévanyag és közép-európai kontextusa szempontjából különösen fontos célnak tekinthető. E projekt szempontjait magam is igyekeztem figyelembe venni eddigi elemzéseimben; az előmunkálatok jellegével, a módszertani problémák számbavételének és a magyar családnévanyag összképének szempontjából is.

E projektet továbbgondolva megjegyezhetjük, hogy az a gerincét képező családnév-tipológiai feldolgozás mellett további nyelvföldrajzi vizsgálatokhoz is jó keretet biztosíthatna. A regionális megoszlás mellett a teljes országterületek, illetve az egyes nyelvek szerinti tipológiai-statisztikai térképlapok közreadása is jó viszonyítási alapot kínálna a kapcsolódó kutatások számára. Az Európa-szerte általános típusok összegző (pl. egyházi eredetű keresztnévekből keletkezett, állattartással kapcsolatos, színnévi alapú családnévek) vagy lexikális (pl. 'Péter', 'kovács', 'farkas', 'vörös') térképlapjai is tanulságosak lehetnének. Gondoljunk további példaként a népnévekből keletkezett családnévek (pl.

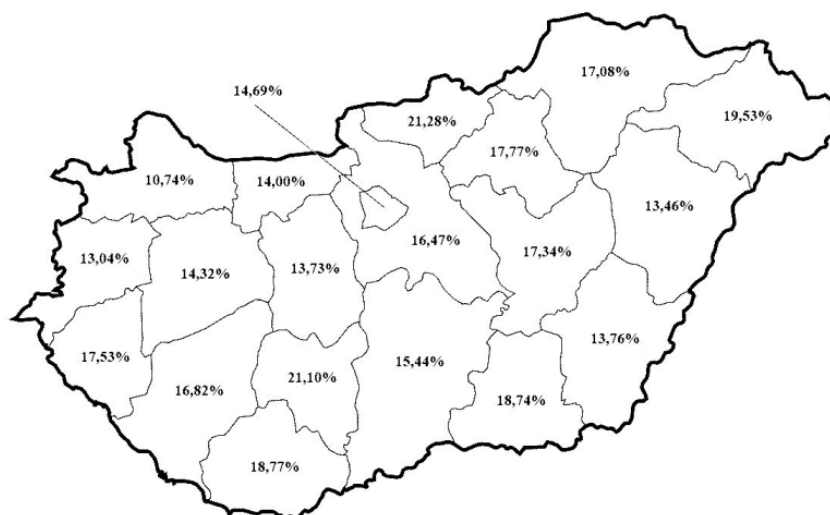
'német', 'szász', ill. 'görög' stb., *Deutsch, Niemiec* és változatai stb.) európai nyelv-földrajzának feltehető tanulságaira (a témakörre vö. FARKAS–SLÍZ 2011, FARKAS 2013 is). Az összegző térképlapokat a teljes névállományon, illetve a saját tipológiai kategórián belüli gyakoriság szerint is el lehetne készíteni. Egy hasonló projektben rejlő lehetőségek mindenestre messzire vezethetnének.

6.2. A magyarországi családnévanyag regionális vizsgálata. A megfelelő forrás (MMCsA.) vonatkozó adatsorai alapján lehetőség nyílt arra is, hogy a magyarországi családnévanyag regionálisan (ti. az egyes megyékben és a fővárosban) leggyakoribb 100-100 családnevét dolgozzam fel az eddigiekhez hasonló módon. Ennek során tehát 20 névlistával, illetve a fentebbiekben vizsgálnál változatosabb állománnyal foglalkozhattam. Újszerű betekintést kínált ez a hazai családnévanyag gyakorisági viszonyainak regionális sajátásaiba, többek közt idegen eredetű családneveink regionálisan legjellemzőbb képviselőinek körébe is. Ezek révén a magyarországi családnévanyag összetételének kérdéskörét árnyaltabban láthatjuk. Reprezentatív értékkel feltárhattam az egyes családnévtípusok regionális megterheltségét, nyelv földrajzi eloszlását is, mely eredmények az imént említett európai családnév-tipológiai projekt magyar pilléréként is szolgálhatnak. E kérdéskör, illetve a kapott eredmények – adatsorokkal, táblázatokkal, térképekkel, elemzésekkel történő – bemutatása azonban jelen tanulmány kereteit bőven szétfeszítette volna, közzétételükre így egy párhuzamosan megjelenő másik közleményemben (FARKAS 2016) vállalkoztam. Az alábbiakban, példaképpen, e közleményből kiválasztott két térképpel illusztrálom az ide vonatkozó további eredményeket.

1. térkép: Idegen eredetű családnevek a regionálisan leggyakoribb 100-100 családnev körében (nevek darabszáma és névviselők aránya, 2009)

2. térkép: Az apa nevére utaló családnevek a regionálisan leggyakoribb 100-100 magyar családnev körében (névviselők aránya szerint, 2009)

7. A kontrasztív szempontú tipológiai-statisztikai kutatások lehetőségei. Az utóbbi években megélénkültek a nemzetközi szemléletű, országokon átívelő, kontrasztív szempontú, családnévöldrajzi jellegű és névtipológiai-statisztikai kutatások. A jelenleg rendelkezésre álló adatsorok ugyanakkor sokfélék, gyakran nehezen összevethetők. Nagy jövője lehet ezért az egységes módszertani alapokra helyezendő, ám sokszínű – többek közt: különböző módokon is számszerűsített, térképlapokon is ábrázolható – eredményeket biztosító kutatásoknak. Az eddigi nemzetközi munkálatok azonban elsősorban Európa nyugati(bb) felének családnévállományaira összpontosítottak. Magyarország a szempontjukból egyelőre legfeljebb peremterület, feltáratlan térség, miközben a Közép-Európa sajátos történelmi régiójában, különböző nyelvek és kultúrák érintkező zónájában elhelyezkedő magyar családnévanyag vizsgálata számos tanulsággal szolgálhat. Ezeket is mélyrehatóbban értelmezhetjük pedig, ha szűkebb és tágabb régióink családnévanyagát a magyar családnévrendszer, illetve -névanyag ismeretében, azzal együttesen vizsgálhatjuk.

Hivatkozott irodalom

- BLOOTHOOFT, GERRIT – BROUWER, LEENDERT – CHAREILLE, PASCAL – DARLU, PIERRE – DEGIOANNI, ANNA – DRÄGER, KATHRIN – GERMAIN, JEAN – LISA, ANTONELLA – RODRIGUEZ, ROBERTO 2014. *European Surname Typology Project*. Előadás a 25. Nemzetközi Névtudományi Kongresszuson, Glasgowban.
- BOGÁRDI JÁNOS é. n. *The most frequent Hungarian Surnames*. <http://www.bogardi.com/gen/g022.htm> (2015. 08. 30.)
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 2004. What Do Names Tell Us About Our Former Occupations? *Collegium Antropologicum* 28 (Supplement 1): 161–170.

- CAFFARELLI, ENZO 1998. I cognomi piú diffusi in alcuni Paesi d'Europa. *Rivista Italiana di Onomastica* 4: 281–303.
- CAFFARELLI, ENZO 2005. Cognomi in Italia e in Europa: àmbiti lessicali come fonti onimiche. In: DUNJA BROZOVIĆ-RONČEVIĆ – ENZO CAFFARELLI eds., *Denominando il mondo. Dal nome comune al nome proprio / Naming the world. From common nouns to proper names*. Quaderni Internazionali di RION 1. Società Editrice Romana, Roma. 227–266.
- CHESHIRE, JAMES – MATEOS, PABLO – LONGLEY, PAUL A. 2011. Delineating Europe's Cultural Regions: Population Structure and Surname Clustering. *Human Biology* 83: 573–598.
- COLANTONIO, SONIA E. – LASKER, GABRIEL W. – KAPLAN, BERNICE A. 2003. Use of Surname Models in Human Population Biology: A Review of Recent Developments. *Human Biology* 75: 785–807.
- CsnE. = HAJDÚ MIHÁLY 2010. *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. A Magyar Nyelv Kézikönyvei 17. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- CsnSz. = KÁZMÉR MIKLÓS 1993. *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- CsnVégSz. = FARKAS TAMÁS – F. LÁNCZ ÉVA ANNA szerk. 2009. *Régi magyar családnevek névvégmutató szótára. XIV–XVII. század*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Eupedia = http://www.eupedia.com/europe/european_family_names.shtml (2015. 08. 30.)
- FARKAS TAMÁS 2003. A házassági névviselés új szabályozásához. *Magyar Nyelvjárások* 41: 133–142.
- FARKAS TAMÁS 2009. *Családnév-változtatás Magyarországon. A névváltoztatások tényezői és története a 20. század második felében*. Nyelvtudományi Értekezések 159. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FARKAS TAMÁS 2010. *Novák: egy idegen eredetű családnév és a magyar családnévanyag*. *Magyar Nyelv* 106: 169–182.
- FARKAS TAMÁS 2013. A népnévi eredetű családnevek a magyarban. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig IV. A nyelvi kölcsönhatások és a személynevek*. Savaria University Press, Szombathely. 125–144.
- FARKAS TAMÁS 2016. A mai magyarországi családnévanyag területi és topológiai tagolódása. Vizsgálatok a leggyakoribb hazai családnevek alapján. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig VII. Névregionalizmusok. A 2016. június 3–4-i soproni névföldrajzi tanácskozás előadásai*. Savaria University Press, Szombathely. 39–66.
- FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN 2011. Német népcsoportokra utaló családnevek Magyarországon. *Német, Szász, Bajor, Sváb*. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig II. Családnév – helynév – kisebbségek*. Savaria University Press, Szombathely. 63–78.
- N. FODOR JÁNOS 2010. *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 2. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
- N. FODOR JÁNOS 2016a. *Személynevek – névföldrajz – történelem*. Magyar Névtani Értekezések 6. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
- N. FODOR JÁNOS 2016b. *Történeti magyar családnévattlasz* 1. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2008. Beszámoló a készülő „Mai családneveink lexikona” munkálatairól. *Névtani Értesítő* 30: 167–184.

- KREMER, DIETER 1996. Morphologie und Wortbildung der Familiennamen: Romanisch. In: EICHLER, ERNST et al. eds. 1995–1996. *Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique*. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 11.1–2. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 2: 1263–1275.
- LAWSON, EDWIN D. et al. 2016. Personal naming systems. In: HOUGH, CAROL ed., *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford University Press, Oxford. 169–198.
- MATEOS, PABLO – TUCKER, KEN 2008. Forenames and surnames in Spain. *Names* 56: 165–184.
- MCsVA. = *Magyarországi hivatalos családnév-változtatások történeti adatbázisa (1815–1932)*. Kutatásvezető: FARKAS TAMÁS – KÖVESDI ISTVÁN. <http://www.macse.hu/society/nevvaltoztatasok.php>
- MMCsA. = *Mai magyar családnevek adatbázisa (2009)*. Elektronikusan tárolt adatbázis. Kutatásvezető: VÖRÖS FERENC.
- SCAPOLI, CHIARA – MAMOLINI, ELISABETTA – CARRIERI, ALBERTO – RODRIGUEZ-LARRALDE, ALVARO – BARRAI, ITALO 2007. Surnames in Western Europe: A comparison of the subcontinental populations through isonymy. *Theoretical Population Biology* 71: 37–48.
- SHOKHENMAYER, EVGENY 2016. *Comparative Study of the 100 Most Frequent Russian, French, German and British Surnames*. In: HOUGH, CAROLE – IZDEBSKA, DARIA eds., 'Names and Their Environment'. *Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 15-19 August 2014*. 3. *Anthroponomastics*. University of Glasgow, Glasgow. 221–232. http://www.icos2014.com/wp-content/uploads/icos2014_v3_221.pdf (2016. 11. 25.)
- SLÍZ MARIANN 2011. *Személynévadás az Anjou-korban*. Históriaantik, Budapest.
- SLÍZ, MARIANN 2015. Occupational names in the Hungarian family name system. In: FELECAN, OLIVIU ed., *Name and Naming. Proceedings of the Third International Conference on Onomastics "Name and Naming". Conventional / Unconventional in Onomastics. Baia Mare, September 1–3, 2015*. Editura Mega – Editura Argonaut, Cluj-Napoca. 328–338.
- SLÍZ MARIANN 2016. A foglalkozásnévi eredetű családnevek típusa a magyar családnevek rendszerében. Egy történeti névtipológiai vizsgálat tanulságai. *Névtani Értesítő* 38: 53–66.
- TMCsA. = *Történeti magyar családnévátlasz (1715, 1720)*. Elektronikusan tárolt adatbázis. Kutatásvezető: N. FODOR JÁNOS.
- ÚCsN.T. = HAJDÚ MIHÁLY 2012. *Újmagyarkori családneveink tára. XVIII–XXI. század. I. Adatok*. Szerzői kiadás, Budapest.
- VÖRÖS FERENC 2010. *Családnevek térképlapjainak nyelvföldrajzi vallomása*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 235. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- VÖRÖS FERENC 2014. *Kis magyar családnévátlasz*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- VÖRÖS FERENC 2015. *Fejezetek a 18. század eleji Magyar Királyság névföldrajzából*. Savaria University Press, Szombathely.
- WALKOWIAK, JUSTYNA B. 2014. *Personal Name Policy: from Theory to Practice. Including a Case Study of the Lithuanisation of the Names of Lithuania's Poles*. Doktori értekezés. Adam Mickiewicz University Faculty of Modern Languages and Literatures, Poznań. Kézirat.

FARKAS TAMÁS
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

TAMÁS FARKAS, Contrastive typological-statistical analysis of the Hungarian family name stock

The comprehensive description of a country's family name stock has been, and is being, carried out in several European countries, including Hungary. The paper, from among other possible lines of research, offers a typological-statistical survey of the Hungarian family name stock. The study focuses on the 100 most frequent family names of contemporary Hungary, while taking international research (European Surname Typology Project) into account and drawing its conclusions from complete or highly representative name corpora. The paper discusses the typological distribution of the 100 most frequent contemporary family names in Hungary, in comparison with Hungarian historical family names from the beginning of the 18th century, as well as types of artificial Hungarian family names produced in the processes of official family name changes in the 19–20th centuries. Certain peculiarities of Hungarian family names are also pointed out when compared to the family names of other languages and countries. The paper also focuses on some questions of research methodology that arise in the field and are rarely discussed in relevant international literature. Different approaches in research methodology are described with their consequences, i.e. differences in research results. Ultimately, the paper intends, in part, to give a picture of the Hungarian family name stock and the possibilities of further research in the field, while also exposing a number of ideas that should also be taken into consideration by international research projects of great importance.